

St. Janskerk

De spits van deze lange slanke toren staat al eeuwen scheef. Hoe dat komt weten we niet, maar het zal tot in lengte van dagen wel zo blijven.

De toren heeft niet altijd deze hoogte gehad. In de middeleeuwen bestond de toren namelijk slechts uit de onderste drie lagen met een kleine spits. Achter die drie lagen zat een gedachte: het stond symbool voor de vader, zoon en heilige geest.

De toren stond eerst los van de kerk. Pas rond 1300 is de kerk met de toren verbonden. De kerk, die aan Maria gewijd was, stond toen in een zelfstandig stedelijk gebied, de Nieuwstad. Daarom heet de kerk ook wel Nieuwstadskerk. Pas na 1312 werd dit gebied bij de stad Zutphen getrokken en spreken we over één grote stad. De verhoging van de toren vond plaats in de vijftiende eeuw. De kerkmeesters kregen van de stad 25 Rijnse guldens om de toren af te bouwen. In 1441 verrees als bekroning de uitzonderlijk hoge torenspits met het karakteristieke koepeltje (de lantaarn). Het is heel bijzonder dat zo'n oude spits nu nog steeds intact is.

De toren had binnen de stad een belangrijke functie. Het uurwerk en de klokken gaven de tijd en het ritme van de dag aan. De toren was daarnaast in gebruik als uitkijkpost en bij gevaar werden de klokken geluid. Om die reden is de toren dan ook lange tijd in bezit geweest van de stad in plaats van de kerkelijke parochie. In de middeleeuwen waren bijna alle burgers katholiek en deze kerk was dus ook katholiek. Na de Tachtigjarige Oorlog (1568–1648) werden de katholieken uit de kerk verdreven en kwam de Nieuwstadskerk in protestantse handen. In het begin van de 19e eeuw werd de kerk door Lodewijk Napoleon weer aan de katholieken teruggegeven. Vanaf die tijd is de kerk aan Johannes de Doper gewijd en kreeg daarmee de naam Sint Janskerk. Maar de toren werd vanwege zijn functie pas in 1932 door de stad teruggegeven voor het symbolische bedrag van één gulden.

- ▶ Hoogte: 73 meter
- ▶ Bouwjaar: circa 1250
- ▶ Verhoogd: 1440
- ▶ Grondvlak: 10 x 10 m
- ▶ Muurdikte: op de begane grond 1,6 m
- ▶ Functie: kerktoren
- ▶ Aantal klokken: 4
- ▶ Oudste klok: 14e-eeuws

In detail: galmborden en waterlijsten

Als je de klokken luid en duidelijk wilt horen, moeten er gaten in de toren zitten om het geluid naar buiten te laten. Er is dan echter een probleem. Het geluid vervliegt en de regen gutst door de toren. Daarom zie je als je naar boven kijkt speciale galmborden. Deze houten planken weerkaatsen door hun schuine stand het geluid naar beneden, zodat het in de stad goed te horen is. Ook houden ze regen en sneeuw buiten.

Een truc om ook de buitenkant van de toren te beschermen tegen schade door regen is het gebruik van zogenaamde waterlijsten. De toren is in lagen opgebouwd. Iedere laag noem je een geleding. Onderaan elke geleding is een horizontale stenen richel gemetseld. Als de regen langs de toren slaat, loopt het water niet rechtstreeks langs de muur naar beneden, maar slaat het naar buiten. Zo blijft het kwetsbare metselwerk beter beschermd en heeft de toren een langere levensduur.

Verhaal: de klokken die weer terugkwamen

In de toren hangen de oudste luidklokken van Zutphen. Het zijn er vier. Omdat klokken als het ware een stem hadden, gaf men ze ook een naam. Zo heet de oudste klok Maria, deze is gegoten in de veertiende eeuw. Twee andere klokken zijn van een eeuw later. De jongste klok is gegoten in de zestiende eeuw en weegt 2700 kg. Deze klok werd geschonken door het Nicolaasgilde, het gilde van schippers en kooplieden.

Het is heel bijzonder dat de klokken nog steeds te horen zijn in de toren waarvoor zij ooit werden gemaakt. Maar dat was bijna mis gegaan. In de Tweede Wereldoorlog, in 1943, werden er twee klokken door de Duitse bezetters uit de toren gehaald. Het was in oorlogen gebruikelijk dat bronzen klokken gevorderd werden om wapens van te maken. De inwoners van Zutphen waren het hier niet mee eens. Vooral de amateurhistoricus Piet Dullaert spande zich in om de klokken te behouden. Hij slaagde erin de klokkenroof te vertragen en daarna de klokken te volgen op hun weg naar de gieterij in Duisburg. Zover kwam het niet, een sabotagegroep van het verzet slaagde erin het schip waarin ze werden vervoerd tot zinken te brengen. Na de oorlog werd het schip, met daarin nog een heleboel andere geroofde klokken, van de rivierbodem gelicht.

Uiteindelijk belandden de klokken met vele andere geroofde klokken in Tilburg, waar uitgezocht werd waar ze vandaan kwamen. Van daaruit zijn ze weer teruggebracht naar Zutphen en in 1951 hingen de klokken weer in de toren. Na een uitgebreide restauratie van de kerk en de toren waren de klokken in november 1998 eindelijk weer over de stad te horen.

St. Janskerk

Vragenblad onderbouw

Naam: Klas:

1. Noem twee redenen waarom deze toren heel bijzonder is in vergelijking met andere torens in Zutphen.

2. Boven de ingang deur van de toren is een opschrift in steen gebeiteld.
 - a. Schrijf deze over.

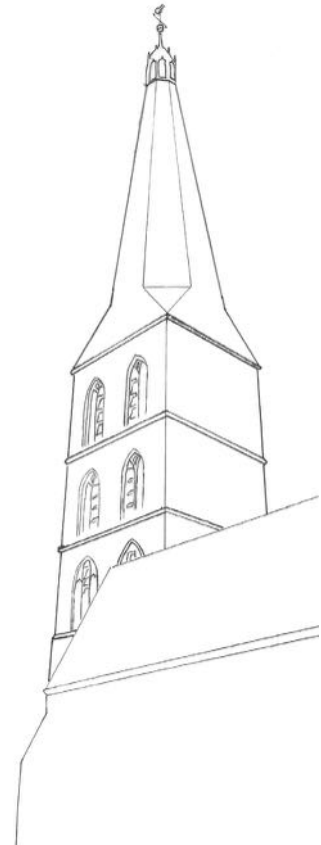
 - b. Wat staat hier in modern Nederlands?

3. Verwerk de volgende begrippen in de afbeelding. Gebruik pijlen om het juiste woord op de juiste plek te zetten. Galmbord, geleiding, lantaarn, spits, waterlijst.

4. Hoeveel zijden heeft de torenspits (boven de wijzerplaten)?

5. Vroeger hoorde je in tijd van gevaar de klokken luiden. Burgers herkenden de verschillende signalen.
 - a. Welke rampen of gevaren zouden dit kunnen zijn?

 - b. Waardoor hebben we dit klokgelui tegenwoordig vervangen?

- 6a.** Tel het aantal geledingen van de toren.
- b.** Hoeveel daarvan hebben galmgaten?
- c.** Als je goed kijkt zie je dat de galmborden in de vierde geleding verder open staan dan die in de andere geledingen. Waarom zou dit zijn?
- d.** Wat gebeurt er met het geluid als er geen galmborden zouden zijn?
- 7.** De kerk was een tijd in handen van katholieken of protestanten. De toren was echter in handen van de gemeente. Waarom was dit?
- 8.** Maak een tijdlijn van de lotgevallen van de klokken van de St. Jan van 1940–nu.

St. Janskerk

Vragenblad bovenbouw

Naam: Klas:

1. Noem twee redenen waarom deze toren heel bijzonder is in vergelijking met andere torens in Zutphen.

2. Boven de ingangsgang van de toren is een opschrift in steen gebeiteld.

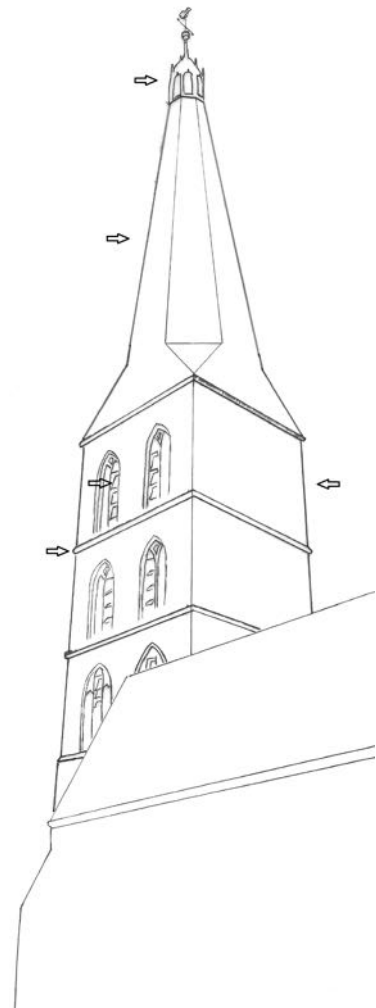
a. Schrijf deze over.

b. Wat staat hier in modern Nederlands?

3. Zet bij de pijlen in de afbeelding de juiste benamingen.

4. Als de spits zou omvallen, welke kant zou hij dan op vallen? Noord, zuid, oost of west?

5a. Maak een schatting van de hoogte van de lantaarn (zonder kruis).

b. Waarvoor diende de lantaarn, behalve voor decoratief gebruik?

6a. Tel het aantal geledingen van de toren.

b. Hoeveel daarvan hebben galmgaten?

c. Als je goed kijkt zie je dat de galmborden in de vierde geleding verder open staan dan die in de andere geledingen. Waarom zou dit zijn?

d. Wat gebeurt er met het geluid als er geen galmborden zouden zijn?

7. De kerk was een tijd in handen van katholieken of protestanten. De toren was echter in handen van de gemeente. Waarom was dit?

8. Maak een tijdlijn van de lotgevallen van de klokken van de St. Jan van 1940–nu.